

Skolornas institutionella karaktär och elevernas medborgarkompetens: en jämförelse av olika kommunala och fristående skolor över tid och rum

ERIK AMNÅ – CECILIA ARENSMEIER
– JOAKIM EKMAN – TOMAS ENGLUND – CARSTEN LJUNGGREN¹

Institutional Settings and Civic Education: A Comparative Study of Different Types of Public and Private Schools

Since the 1990s, the Swedish school system has become increasingly more diversified. Decentralization, the introduction of private schools, the challenge of globalization and increased ethnic diversity among pupils have contributed to an increasing heterogeneity.

This project analyses the prospects for civic education in different institutional settings and contexts, in both public and private schools. Using unique survey data 1999 and 2009 we ask which effects different institutional settings have on "citizen competences", i.e. civic engagement, political efficacy, knowledge about democracy and political issues, and democratic values and tolerance.

The project breaks down into three distinct but interrelated parts. The first deals with changes over time in young Swedes' civic competences. The second sub-project focuses on the way and conse-

quences when controversial issues are taught in different schools and institutional settings. The third sub-project adds a comparative perspective by analyzing similarities and differences among young people and schools in Sweden, Norway, Denmark, Finland and England.

Växande institutionell differentiering

Den svenska skolan har genomgått flera djupgående förändringar de senaste två decennierna.

I början av 1990-talet förändrades det svenska skolsystemets institutionella förutsättningar i grunden genom att statligt huvudmannaskap och detaljstyrning ersattes av målstyrning, decentralisering och kommunalt ansvar för skolverksamheten (Amnå 1992; Wahlström 2002). Till detta kommer bredare samhälleliga och politiska förändringar – i form av ökad kulturell mångfald och valfrihetsreformer – som också har bidragit till att ett mer diversifierat skollandskap tagit form. Detta kan delvis förstås som effekter av samhällets globalisering: den svenska skolan anpassas till en situation där de svenska elevernas kulturella bakgrund är mer heterogen än tidigare, men också där den hårdnande internationella konkurrensen i högre grad leder till en ökad specialisering (jfr Nihlfors 2008; Andersson 2008). Den nationella utvecklingen måste således relateras och värderas i förhållande till generella utvecklingslinjer som tagit form i västvärldens skolor under denna period: den internationella omstruktureringen av skolsystemet (Lindblad & Popkewitz 1999; 2000); framväxten av gemensamma evalueringar av såväl kunskapsbildning som

1 Författarna är verksamma vid YeS (Youth & Society) och Utbildning & Demokrati, Akademin för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap, Örebro universitet. E-post: erik.amna@oru.se

olika nationella skolsystems effektivitet; och den successiva värderingsförskjutning som belagts på medborgarnivån i de post-industriella samhällena (Inglehart 1990; 1997; Inglehart & Welzel 2005). Resultatet av såväl nationella reformer som internationell påverkan är, vilket statsvetaren Jon Pierre konstaterat, att de svenska skolorna ”ser betydligt mer olika ut i olika kommuner idag, än de gjorde när skolpolitiken var centraliserad och regelstyrd” (Pierre 2007: 9).

1990-talets förändringsprocesser med avseende på skolans institutionella förutsättningar har inte avstannat. Den borgerliga regering som tillträdde 2006 inledde omgående ett omfattande reformeringsarbete av utbildningsväsendet, med ambitionen att förena målen effektivare resursanvändning, ett förbättrat utfall, samt att ge lärare, elever och föräldrar ett ökat inflytande över skolans verksamhet. En nästan bortglömd fråga är dock vilka effekterna har blivit för *eleverna som demokratiska medborgare*.

En statlig eller centralt styrd skola eftersträvar lika standard och enhetlighet. Denna typ av mål fungerar dock inte i en decentraliserad institutionell kontext. Huvudargumenten för decentralisering är istället lokal anpassning, specialisering, mångfald och lokalt självbestämmande, vilket i regel medför att olikheter av olika slag uppkommer – och bejakas (jfr Benich-Björkman 2003). Det har emellertid hävdats att den svenska skolpolitiska debatten inte vill lätsas medveten om konsekvenserna av de institutionella val som ligger till grund för dagens skola: ”Från centrala politiska institutioner understryker man fortfarande att likvärdighet är ett högt prioriterat utbildningspolitiskt mål – fastän man saknar de politiska och institutionella förutsättningarna för att kunna genomföra eller upprätthålla sådan likvär-

dighet” (Pierre 2007: 13). Frågan är vad dessa förändringar har för betydelse för elevernas samhällsengagemang, kunskaper, värderingar, tolerans och respekt för kulturella olikheter: förmår den svenska skolan att forma demokratiska medborgare på lika villkor? Speciellt intressant blir det att undersöka framväxten av fristående skolor och deras betydelse i jämförelse med kommunala skolor och mer generell betydelsen av olika institutionella sammanhang (exempelvis skolor i områden med olika socioekonomiska förhållanden) för elevers politisk-moraliska förhållningssätt.

Specifika mål

Detta forskningsprojekt, vilket leds av Erik Amnå och Tomas Englund och inkluderar såväl statsvetare som pedagoger vid Örebro universitet, syftar till att undersöka den institutionella karaktären i olika kommunala och fristående skolor i Sverige och vad dessa karaktärer har för effekter på elevernas ”medborgarkompetens”: deras samhällsengagemang, kunskap om samhällsfrågor, politiska självtilit, samt värderingar om demokrati och tolerans. Den grundläggande forskningsfrågan undersöks genom tre tematiska delprojekt, som fokuserar på *tiden* (förändringen över tid med avseende på elevernas medborgarkompetens), *djupet* (skol- och klassrumsstudier) samt *bredden* (den svenska skolan i ett internationellt jämförande perspektiv). Med den kombination av ansatser som projektet representerar kan således förändringen i svenska skolor som institutioner och deras betydelse för eventuella grundläggande skillnader i elevers ”medborgarkompetens” och politisk-moraliska förhållningssätt analyseras ingående.

Områdesöversikt

Det finns en omfattande forskning om medborgarnas värderingar, attityder och politiska deltagande (jfr Amnå 2008; Esaiasson & Westholm 2006; Teorell & Westholm 1999). Det finns också en betydande pedagogisk forskning om utbildning och demokrati koncentrerad till ”utbildning som institution och denna institutions möjligheter och förutsättningar att bidra till demokratis bevarande och fördjupning. De senaste årens utveckling visar på ett forskningsfält i stark expansion när det gäller studiet av skolans demokratifostrande och medborgarskapande funktion” (Ekman & Todosijevic 2003: 40). Det finns vidare en viktig internationell statsvetenskaplig och utbildningsvetenskaplig litteratur om skolan som en demokratifostrande arena som betonar att en skolmiljö präglad av mångfald, öppenhet och samtal har stor betydelse för elevernas möjligheter att utveckla demokratiska och toleranta värderingar och förhållningssätt (Gutmann & Thompson 1996; Englund 2003; Milner 2002; Rubin & Giarelli 2008; Torney-Purta et al. 2001). Den utvecklingspsykologiska forskningen om ungdomars anpassning i samhället är inte mindre omfattande (Flanagan 2003). Vidare är ungdomars utveckling av socialt kapital en växande forskningsgenre (Stolle & Hooghe 2004).

Den tidigare forskningen om ungdomar, politisk socialisation, politiskt deltagande och tillägnet av demokratiska värderingar har dock vissa begränsningar. Det finns inte särskilt många empiriska studier som är inriktade på elevernas medborgarorienterade kunskaper (jfr Ekman 2007; Ekman & Todosijevic 2003; Torney-Purta et al. 2001). Almgrens doktorsavhandling (2006) som baseras på den svenska delen av den internationella *Civic*

Education-studien (jfr nedan) är dock ett undantag: här görs en omfattande empirisk analys av svenska grundskoleelever. Samtidigt är också Almgrens studie i behov av en uppföljning: det har gått 10 år sedan hennes empiri samlades in. Vidare saknas empirisk forskning grundad på institutionella analyser av skolan av det slag som vi avser att utföra (jfr nedan), där målet är att jämföra konsekvenser för politisk socialisation beroende på skolform – kommunal respektive fristående skola – samt variationer inom respektive form, och där konsekvenser för såväl elever som lärare belyses.

Projektbeskrivning

Detta projekt vill i ljuset av ovanstående bidra med ny kunskap om den svenska skolan och effekterna av dess olikartade institutionella karaktärer i relation till det demokratiska uppdraget. I det följande beskrivs projektets empiriska grund, dess teoretiska utgångspunkter och olika delprojekt.

Projektets empiriska grund

Empiriskt kommer projektet att bygga på helt ny data från en internationell undersökning om skolelevers kunskaper om och attityder till demokrati och samhällsfrågor: *International Civic and Citizenship Education Study* (ICCS), vilken genomförs av *International Association for the Evaluation of Educational Achievement* (IEA). Projektet har här tillgång till ett unikt datamaterial om skolan som förmedlare av medborgarkompetenser. ICCS-undersökningen från 2009 är en direkt uppföljning till den IEA-studie (*Civic Education Study*) som exempelvis Almgren (2006) bygger på. Projektet utgår från dessa data med fördjupade empiriska studier grundat på ett urval

av skolor utifrån skolkontext, lärarprofession och skolklassernas sammansättning i syfte att belysa hur man i olika skolor hanterar kontroverser och bemöter olikheter och skillnader mellan elever.

ICCS är den tredje i raden av IEA-undersökningar om samhällsfrågor – den första genomfördes på 1970-talet och den andra 1999/2000. Datainsamlingen skedde hösten 2008 och våren 2009 i 39 länder i världen. Målgruppen för ICCS är elever i skolår 8. För Sveriges del är Skolverket deltagande part, och här har man beslutat att även inkludera skolår 9 i undersökningen. Vår forskargrupp, som samarbetar med Skolverket, har tillgång till ICCS-materialet. Tidigast från vintern 2010/2011 blir samma material tillgängligt för hela forskarsamhället.

ICCS består av fem olika enkäter: en skolenkät riktad till skolledare, en lärarenkät ställd till ett antal lärare på varje deltagande skola, samt tre formulär som eleverna besvarar – ett kunskapstest, en attitydenkät samt en regional enkät. Vi kommer framförallt att analysera svenska elevdata, men kommer även att göra analyser utifrån skol- och lärarmaterialet, samt göra internationella jämförelser. Det svenska materialet har särskilda styrkor. Dels har man i Sverige valt att göra en tilläggsmodul som innefattar ytterligare intressanta samhällsperspektiv (bland annat om inflytande i skolan och identitet), dels kommer det svenska materialet att kopplas till registerdata från SCB. Därigenom kommer projektet att ha möjlighet att använda gedigna socioekonomiska data som kompletterar bilden av svenska skolors elevsammansättning, om bland annat deras hemförhållanden och boendesituation. Ett representativt urval av svenska skolor ingår i ICCS-undersökningen. För att möjliggöra analyser av olika typer av skolor har fristående skolor och skolor i

invandrartäta områden översamlats, vilket är betydelsefullt för detta projekt, där etnisk och social bakgrund utgör viktiga bakgrundsvariabler. Sammantaget deltar 169 skolor, 338 klasser och cirka 7800 elever i den svenska undersökningen. Projektet kommer utöver ICCS och SCB-materialet dessutom att samla in kompletterande data (jfr nedan).

Projektets teoretiska utgångspunkter

Teoretiskt knyter projektet an till forskningen om politisk socialisation såväl som till institutionell teori. Politisk socialisation kan allmänt förstås som den process där unga människor utvecklar en ”medborgaridentitet”, olika politiska och samhälleliga förhållningssätt och kompetenser (Jennings 2007). En central fråga i detta sammanhang är skolans roll som politisk socialisationskontext.

Det demokratiska samhället bygger ytterst på tanken om alla människors lika värde och den logiskt följande uppfattningen om att alla människor därför bör ha samma rättigheter och möjligheter att påverka gemensamma angelägenheter (Dahl 1989). Vårt samhälle präglas emellertid av sociala, kulturella och ekonomiska ojämlikheter: unga människor på väg ut i vuxenlivet har olika förutsättningar att möta utbildningssystemet och arbetsmarknadens krav beroende på hemförhållanden, etnisk bakgrund och könstillhörighet. Tidigare forskning visar att sådana socioekonomiska skillnader har stor betydelse för människors samhällsengagemang, tilltro till sina egna förmågor eller upplevda utanförskap (Verba, Schlozman & Brady 1995).

Om den svenska välfärdsstatens institutioner inte förmår att socialisera unga människor på lika villkor, kommer ojämlikheter i utgångsläget att reproduceras.

Skolan är den offentliga institution som representerar det första obligatoriska mötet med den svenska välfärdsstaten för en ung medborgare. I jämförelse med andra institutioner har skolan tilldelats ett alldeles särskilt ansvar för att främja lika förutsättningar samt att utveckla demokratiska kunskaper och värderingar (Lpo 94). Frågan är dock dels vilken roll skolan kan ha för att ”kompensera” för en resurssvag bakgrund, men dels också vad skolans allt tydligare organisatoriska mångfald får för effekter på elevernas tillägnande av demokratiska värderingar och medborgarkompetenser (jfr Johansson Heinö 2009). En ”likvärdig” skola, har som aktuell pedagogisk forskning påvisat, getts mycket olika utbildningspolitiska uttolkningar under senare tid (Englund & Quennerstedt 2008), men innebär inte att alla ska ”bli lika”. Dock handlar likvärdighet om den mycket viktiga uppgiften att ge alla elever lika god grund för att självständigt kunna ta ställning till sin medborgaridentitet och göra självständiga val om sitt samhällsengagemang (jfr Ekman 2007; Eriksson 2006).

Projektet knyter även an till institutionell teori, och den tes som framkommer i de senaste årens forskning om välfärdsstatens institutioner och medborgarnas förhållningssätt till det demokratiska politiska systemet: det är i mötet med välfärdsstatens institutioner som preferenser och förhållningssätt formas. Så till exempel har studier visat att universalistiska välfärdsarrangemang (”lika för alla”) tenderar att vara gynnsamma för medborgarnas förtroende för den demokratiska staten, medan möten med behovsdiskriminerande eller partikularistiska institutioner tenderar att underminera medborgarnas systemtilltro (Kumlin 2004; Kumlin & Rothstein 2005; jfr Englund 2009).

Tre delprojekt

Projektet löper under en treårsperiod, med start i januari 2010, och består av tre relaterade men distinkta delprojekt, som fokuserar på *tiden* (förändringen över tid), *djupet* (skol- och klassrumsnivån) samt *bredden* (den internationella jämförelsen). De tre delprojekten knyts samman av projektets övergripande forskningsfråga och empiriska förankring i IEA:s ICCS-data.

De tre delstudierna kommer därutöver i varierande utsträckning att bygga på data som samlas in till varje projekt. Varje delprojekt utvecklar även ur de gemensamma utgångspunkterna sina specifika teoretiska ramverk.

Delprojekt 1: Tiden – mot ökad ojämlikhet?

Det första delprojektet, vilket leds av universitetslektor, fil. dr Cecilia Arensmeier [Eriksson], undersöker förändringen över tid i elevernas tillägnande av medborgarkompetenser i olika typer av fristående och kommunala skolor. Projektet styrs av den som hypotes formulerade föreställningen att det allt mer diversifierade skolandskapet i Sverige under de senaste årtiondena också har medfört ett allt mer diversifierat utfall på individnivån: skolan fostrar inte medborgare på lika villkor, utan elever lämnar skolorna idag med allt större skillnader beträffande kompetenser, kunskaper, värderingar och politisk självtillit. Delprojektet avser att undersöka vilka mönster som utkristalliserar sig i detta avseende, dels i jämförelsen över tid, men också i jämförelsen mellan olika skolformer.

Empiriskt bygger delprojektet på analyser av IEA:s *International Civic and Citizenship Education Study* (ICCS) från 2009 och den tidigare *Civic Education Study* från

1999. Delprojektet tar sin direkta utgångspunkt i en av de få tidigare svenska analyserna av IEA-materialet från 1999 (Almgren 2006; jfr Amnå & Zetterberg 2009). Almgren visar i sin undersökning att socioekonomiska faktorer, som föräldrarnas utbildningsnivå, har stor betydelse för elevernas medborgarkompetens. Barn till högt utbildade presterar bättre. Hon konstaterar dock även att skolkontexten har en självständig inverkan på elevernas resultat. Almgren talar i sin undersökning inte specifikt om institutionella faktorer, men undersökningens variabler på skolkontextområden kan likväl uttryckas som exempel på institutionell variation. De kontextvariabler som uppmärksammas är dels *elvsammansättningen* (etnicitet och föräldrarnas utbildningsnivå) och *skolans huvudmannaskap* (kommunala respektive fristående skolor), här kallade *externa institutionella faktorer*, samt demokratiska inslag i skolan, här benämnda *interna institutionella faktorer*.

För de externa institutionella variablerna konstaterar Almgren att skolkontexter som kännetecknas av en hög andel elever med invandrarbakgrund och/eller där föräldrarnas utbildningsnivå är låg – så kallade ”lågstatusskolor” – inverkar negativt på elevernas resultat på kunskapstester, rent generellt. En svagare effekt kan också konstateras av huvudmannaskap, där elever på fristående skolor har något högre resultat även vid kontroll för den egna bakgrunden (Almgren 2006: 178–180).

När det gäller de interna och demokrati-relaterade institutionsvariablerna, har Almgren (2006) analyserat i vilken mån *upplevt inflytande* respektive *klassrumsklimat* inverkar på elevernas kunskapsnivå i IEA:s tester. Almgren visar att klassrumsklimatet samvarierar med resultatet. Ett deliberativt klassrumsklimat som bedöms

vara öppet och tolerant tycks medföra bättre ”medborgarkunskaper” hos eleverna, oaktat deras bakgrund. När det gäller inflytandemöjligheterna är mönstret omvänt: där eleverna upplever att de kan påverka i hög grad är kunskapsnivåerna lägre, även vid kontroll för individuella bakgrundsfaktorer. Externa kontextvariabler – elvsammansättningen med avseende på etnisk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå, samt skolans huvudmannaskap – och interna kontextvariabler av demokratisk karaktär inverkar samtidigt också på varandra.

Detta delprojekt avser att följa upp Almgrens undersökning: genom att relatera de tidigare resultaten till ICCS-materialet från 2009 har projektet möjligheter att värdera effekterna av den allt mer diversifierade skolan på de svenska elevernas ”medborgarkompetens”.

Delprojekt 2: Djupet – skolornas institutionella karaktär?

Det andra delprojektet, som leds av docent Carsten Ljunggren, fördjupar det första delprojektet genom att undersöka om skillnader i skolornas ”institutionella karaktär” kan förklara skillnaderna i elevers medborgarkompetens, med särskild fokus på deras sätt att tänka och handla i politisk-moraliska frågor (jfr Ljunggren 2008). Delprojektet är upplagt som en djupstudie av ett urval av kommunala och fristående skolor och skolklasser i Sverige som skiljer sig åt med avseende på en rad institutionella förutsättningar. Skolans ”institutionella karaktär” uppfattas som bestämd av följande konstituerande variabler: lärarprofessionens villkor och utövande; skolklassernas sammansättning; skolkontext (organisatorisk, ekonomisk och ideologisk grund); samt utbildningens explicita och implicita innehåll.

Delprojektet ges en övergripande teoretisk inramning utgående från begreppen *tolerans* och *solidaritet*, vilka avser fånga avgörande skillnader i olika skolors och skolformers arbete med politisk-moraliska frågor i undervisningen. Detta begreppspar kan också relateras till den politisk-filosofiska diskussion som pågått under en längre tid med företrädare som exempelvis Axel Honneth, Will Kymlicka och Charles Taylor. Dessa kommer att tjäna som teoretisk bakgrund till delprojektets analysram som syftar till att förstå institutionella skillnader mellan och inom olika skolformer ifråga om tänkande och handlande i politisk-moraliska frågor. En ytterligare teoretisk inramning utgörs av den forskning som internationellt benämns *teaching controversial issues* och som har en minst trettioårig historia (Long & Long 1975; Hill & Colin 1984; Stradling 1984; Dewhurst 1992; McLaughlin 2001).

Hypotetiskt utgår delprojektet från att demokratin och det demokratiska system som skola och utbildning är en del av har förändrats under de senaste decennierna på ett sätt som skapar konflikter och spänningar mellan grupper och individer. Det finns teoretiska skäl att anta att *tolerans* (baserad på en pluralistiskt sammansatt historia/identitet) är det begrepp som i första hand kan sammanfatta skolor med heterogen elevsammansättning, eftersom den utmaning och konfliktpotential som finns här i stor utsträckning kan relateras till en ökad mångfald på elevnivån. I klassrummet möts allt fler kulturer, traditioner, erfarenheter och värderingar, samtidigt som skolan har uppgiften att formulera en gemensam värdegrund.

I många fristående skolor finns det på motsvarande sätt fog för att anta att begreppet (grupprelaterad) *solidaritet* (baserad på en delad historia/identitet) bättre fångar kärnan i den faktiska verksamhe-

ten. I friskolornas klassrum är mångfalden per definition mindre påtaglig, och det kan istället finnas stora likheter bland eleverna med avseende på kulturell, språklig eller etnisk bakgrund, med likheter i grundläggande värderingar och moraliska förhållningssätt. Delprojektet avser dock att testa hållbarheten i båda dessa antaganden empiriskt, genom att undersöka hur man i olika skolor och klassrum arbetar med att hantera konflikter och bemöta olikheter och skillnader mellan elever. Den fördjupade empiriska analys som blir möjlig att göra utifrån ett antal hypotetiskt antagna utgångspunkter om institutionell karaktär grundas på ett urval av skolor med hänsyn tagen till skolkontext, lärarprofessionen och skolklassernas sammansättning. Mot dessa bakgrunder görs en analys (dokumentstudier, intervjuer, deltagande observation) av utbildningen med avseende på om och i så fall hur denna medför skilda medborgerliga kompetenser hos eleverna.

Urvalet av skolor syftar dels till att på förhand kunna differentiera mellan olika institutionella karaktärer i termer av olika skolformer (kommunala skolor/fristående skolor) vilket är möjligt genom ICCS-materialet, dels att differentiera mellan hög- och lågpotentiella institutionella karaktärer med hänsyn till politisk-moraliska kontroverser utifrån enkätmaterialet (för elever, lärare och skola) och utifrån den socioekonomiska kontextualisering som SCB:s registerdata erbjuder. Det bör noteras att delprojektets fokus utgörs av skolornas institutionella karaktär, vilket medför att även om intervjuer med enskilda elever, lärare och skolledare ingår, är individdata underordnad den institutionella analysen.

Målsmän kommer att informeras om elevers frivilliga deltagande, och projektet följer i övrigt Vetenskapsrådets etiska

principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

Delprojekt 3: Bredden – den svenska skolan i ett internationellt jämförande perspektiv

Det tredje delprojektet, vilket leds av docent Joakim Ekman, placerar den svenska skolan och de svenska skolelevernas medborgarkompetenser i relation till elever i andra länder, dels i en bred jämförande undersökning, och dels i en fokuserad jämförelse mellan Sverige, Norge, Finland, Danmark och Storbritannien (England).

Den breda jämförelsen – som också bygger på ICCS-materialet – ser på variationen i elevernas medborgarkompetenser i relation till en rad makrofaktorer på ländernivå: politiskt deltagande på aggregerad nivå; sekulär individualism vs traditionell kollektivism (jfr Inglehart & Welzel 2005); demokratistöd och systemtilltro på aggregerad nivå (jfr Norris 1999); landets demokratiska utveckling mätt genom olika index (Economist 2007; Freedom House 2009); utbildningssystemets karaktär (mätt via läskunnighet i befolkningen, offentliga satsningar på utbildningssystemet och olika slags internationella kunskapsmått); samt ländernas socioekonomiska utveckling (mätt via BNP-mått samt UNDP:s HDI-mått).

Genom att se på hur elevernas medborgarkompetenser och demokratiska attityder samvarierar med denna typ av makroinstitutionella förutsättningar, får vi en vidare förståelse av skolans möjligheter att verka som autonom aktör. Tidigare studier av IEA-materialet indikerar att elevernas medborgarfärdigheter inte är helt styrda av de yttre förutsättningarna, utan att skolan också i ett land med en relativt

sett ”ogynnsam” politisk kultur (jfr Norris 1999) kan fostra demokratiskt kompetenta medborgare (jfr Torney-Purta et al. 2001). Den breda internationella jämförelsen följs i ett andra steg upp av en fokuserad jämförelse av fem etablerade demokratier i norra Europa: Sverige, Norge, Finland, Danmark och England. Här fördjupas jämförelsen till att även innefatta effekterna av olika skolformer – motsvarande kommunala skolor och fristående skolor – i de olika länderna. På så vis möjliggörs en replikering av resultaten från den svenska undersökningen.

Nationellt och internationellt samarbete

Det planerade projektet har tillgång till en ypperlig forskningsmiljö vid Örebro universitet, dels i form av den nybildade forskningsgruppen *Youth & Society* (YeS), finansierad av Riksbankens Jubileumsfond (2009–2015) genom programmet *Political Socialization and Human Agency* vilket koordineras av professor Erik Amná, dels i form av den utbildningsvetenskapliga forskningsmiljön *Utbildning & Demokrati* ledd av professor Tomas Englund. Båda dessa grupper har stark förankring i internationella forskningsnätverk. Det ska även noteras att sedan 2007 samarbetar statsvetare och pedagoger vid YeS och *Utbildning & Demokrati* och har Skolverkets uppdrag att garantera ICCS-undersökningens vetenskapliga förankring.

Referenser

- Almgren, E., 2006. *Att fostra demokrater. Om skolan i demokratin och demokratin i skolan*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Amná, E., 1992. ”Decentraliseringens effekter – vinnare och förlorare”, i S Selander, red, *Forskning om utbildning* Stockholm: Symposion.

- Amná, E., 2008. *Jourhavande medborgare – samhällsengagemang i en folkerörelsestat*. Lund: Studentlitteratur.
- Amná, E. & P. Zetterberg, 2010. "A Political Science Perspective on Socialization Research: Young Nordic Citizens in a Comparative Light", i C. Flanagan, L. Sherrod, J. Torney-Purta, red., *Handbook of Research on Civic Engagement in Youth*. New York: Wiley & Sons.
- Andersson, T., 2008. *Globaliseringen och den högre utbildningen*. Underlagsrapport nr 10 till Globaliseringsrådet. Stockholm: Regeringskansliet.
- Bennich-Björkman, L., 2003. "Skoleffekter och skoleffektivitet: Exemplet Navestadsskolan", i A. Persson, red., *Skolkulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahl, R., 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dewhurst, D., 1992. "The Teaching of Controversial Issues", *Journal of Philosophy of Education* 26 (2), 153–163.
- Economist, 2007. Economist Intelligence Unit's Index of Democracy.
- Ekman, J. & S. Todosijevic, 2003. *Unga demokrater. En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Ekman, T., 2007. *Demokratiska kompetens: om gymnasiet som demokratiskola*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Englund, T., 2003. "Skolan och demokratin – på väg mot en skola för deliberativa samtal?" i B. Jonsson & K. Roth, red., *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, T., 2009. "The General School System as a Universal or a Particular Institution and Its Role in the Formation of Social Capital", *Scandinavian Journal of Educational Research* 53 (1), 17–33.
- Englund, T. & A. Quennerstedt, red. 2008. *Vadå likvärdighet? Studier i utbildningspolitiska språkavvändning*. Göteborg: Daidalos.
- Eriksson, C., 2006. "Det borde vara att folket bestämmer". *En studie av ungdomars föreställningar om demokrati*. Örebro: Örebro studies in Political Science.
- Esaiasson, P. & A. Westholm, 2006. "Deltagandets mekanismer", i P. Esaiasson & A. Westholm, red., *Deltagandets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Flanagan, C., 2003. "Developmental Roots of Political Engagement", *PS Online*, 257–261.
- Freedom House, 2009. Freedom in the World (www.freedomhouse.org).
- Gutmann, A. & D. Thompson, 1996. *Democracy and Disagreement. Why Moral Conflict Cannot be Avoided in Politics and What Should be Done About It*. Cambridge: Belknap Press.
- Hill, S. & C. Reid, red., 1984. *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.
- Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R., 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. & C. Welzel, 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.
- Jennings, M. K., 2007. "Political Socialization" i R. J. Dalton & H.-D. Klingemann, red., *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Johansson Heinö, A., 2009. *Hur mycket mångfald tål demokratin?* Malmö: Gleerups.
- Kumlin, S., 2004. *The Personal and the Political: How Personal Welfare Experiences Affects Political Trust and Ideology*. New York: Palgrave.
- Kumlin, S. & B. Rothstein, 2005. "Making and breaking social capital: the impact of welfare state institutions", *Comparative Political Studies* 28, 339–365.
- Lindblad, S. & T. Popkewitz, red., 1999. *Education, Governance and Social Integration and Exclusion: National Cases of Educational Systems and Recent Reforms*. Uppsala: Pedagogiska institutionen.
- Lindblad, S. & T. Popkewitz, red., 2000. *Public Discourses on Education Governance and Social Integration and Exclusion. Analyses of Policy Texts in European Contexts*. Uppsala: Pedagogiska institutionen.
- Ljunggren, C., 2008. "Det offentliga rummets princip – om kontroversiella frågor i utbildningen", *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 92, 314–327.

- Long, S. & R. Long, 1975. "Controversy in the Classroom: Student Viewpoint and Educational Outcome." *Teaching Political Science* 2 (April 1975), 275–299.
- Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidsbarnet*. Stockholm: Skolverket
- McLaughlin, T., 2001. "Teaching Controversial Issues in Citizenship Education", i A. Lockyer, B. Crick & J. Anette, red., *Education for Democratic Citizenship*. Hunts and Burlington: Ashgate.
- Milner, H., 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hannover: Tufts.
- Nihlfors, E., 2008. *Kunskap vidgar världen – Globaliseringsens inverkan på skola och lärande*. Stockholm: Underlagsrapport nr 26 till Globaliseringsrådet. Stockholm: Regeringskansliet.
- Norris, P., red., 1999. *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Pierre, J. 2007. "Decentralisering, styrning och värdekonflikter i skolan" i J. Pierre, red., *Skolan som politisk organisation*. Malmö: Gleerups.
- Rubin, B. C. & J. M. Giarelli, red., 2008. *Civic Education for Diverse Citizens in Global Times*. New York & London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stolle, D. & M. Hooghe, 2004. "The Roots of Social Capital. Attitudinal and Network Mechanisms in the Relation between Youth and Adult Indicators of Social Capital", *Acta Politica* 39 (4), 422–441.
- Stradling, R., 1984. "Controversial Issues in the Classroom" i S. Hill and C. Reid, red., *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.
- Teorell, J. & A. Westholm, 1999. "Var det bättre förr? Politisk jämlikhet under 30 år" i E. Amnå, red., *Medborgarnas erfarenheter*. Stockholm: SOU 1999:113.
- Torney-Purta, J. et al., 2001. *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries*. Amsterdam: IEA.
- Wahlström, N. 2002. *Om det förändrade ansvaret för skolan*. Örebro: Örebro Studies in Education.
- Verba, S., K. L. Schlozman & H. E. Brady, 1995. *Voices and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.